İNSAN ARTIKLARI - AŞINMIŞ VİCDANLAR

HAYRETTİN ZİYA

Hazırlayan
Serdar Soydan

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1906
EDEBÎ ESER: 969

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-436-2

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Oğuzhan Murat Öztürk

Son Okuma: Abdullah Ezik

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Mahmut Doğan

Baskı ve Cilt: İMAK OFSET BASIM YAYIN SAN. VE TİC. LTD. ŞTİ.
Akçaburgaz Mah. 137. Sok.No: 12 Esenyurt / İstanbul / TÜRKİYE
Sertifika Numarası: 45523 Tel: (0212) 444 62 18

İstanbul- 2022

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Hayrettin Ziya: 1905 yılında İstanbul'da doğdu. 1945'te hayatını kaybedene kadar Divan-ı Muhasebat, Tuz İnhisar İdaresi Genel Müdürlüğü, Maliye Bakanlığı, Bursa Defterdarlığı, Millî Savunma Bakanlığı gibi farklı kurumlarda çalıştı. Vazife icabı Trabzon başta olmak üzere pek çok Anadolu şehrinde belirli sürelerle yaşadı. Tüm bu süreçte yazmayı, roman ve öykülerini bastırmayı ihmal etmedi. Yayınlanan eserleri arasında *Kahpenin Aşkı, Yüzler ve Maskeler, Fatuş, İnsan Artıkları, Aşınmış Vicdanlar, Dadaş Kız, Dert Veren Pınar ve Karadeniz* Hikayeleri sayılabilir.

İnsan Artıkları ve *Aşınmış Vicdanlar* Etrafında

Serdar Soydan

Hayrettin Ziya Taluy ismi pek çoklarımız için hiçbir şey ifade etmiyor bugün. İşin hazin tarafı, Hayrettin Ziya yaşadığı dönem içinde de sesini duyuramamış, eserlerini geniş kitlelere tanıtmayı, okutmayı başaramamış. Bunun en önemli sebebi matbuatın ve sanatın kalbinin attığı İstanbul, Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte her anlamda yeşertilmeye çalışılan başkent Ankara yahut bu ikisinden sonra gelen ama en azından kendi değerlerine sahip çıkan İzmir'de yaşamaması olabilir.

Aslında 1905'te İstanbul'da doğmuş ve 1945'te, kırk gibi çok erken bir yaşta Ankara'da ölmüş ama yirmili yılların ortasından otuzların sonuna kadar memur olarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde gezmiş. 1936 tarihli *Dert Veren Pınar* adlı öykü kitabındaki notlarından, bu öykülerin, yirmili yılların sonunda Kırşehir, Şebinkarahisar, Sivas ve Niğde'de yazıldıklarını anlarız mesela. 1936-39 yılları arasında da Anadolu'nun kuzeydoğusunda, Üçüncü Umumi Müfettişlik'e bağlı olarak mali müşavirlik yaptığı Trabzon'da yaşamış ve yazmış. Edebî açıdan en verimli dönemi de bu üç buçuk sene.

İlk iki eserini İstanbul'da bastırtmış. 1934'te ilk romanı *Kahpenin Aşkı* ve 1936'da *Dert Veren Pınar* adlı öykü derlemesi Semih Lütfi ve Burhanettin matbaaları tarafından yayınlanmış. O yılların önemli ve bilinen matbaaları. Fakat sonra *Fatuş* (1937), *İnsan Artıkları* (1937), *Aşınmış Vicdanlar* (1938), *Dadaş Kız* (1939) romanları ve *Karadeniz Hikâyeleri* (1940) adlı öykü derlemesi Trabzon, Yeniyol Matbaası tarafından peş peşe yayınlanmış.

Merkezden uzak olduğu, edebi kamu içerisinde yer almadığı için hatır-gönül ilişkilerini kullanarak eserleri hakkında tanıtma yahut eleştiri yazıları çıkartamamış, muhtemelen dönemin önemli köşe

yazarlarına, münekkitlerine, dergi sahiplerine birer nüshalarını bile yollamamış roman ve öykü derlemelerinin. Yani oyunu kurallarına göre oynamamış. Belki de bu tarz davranışlara gönül düşürmemiştir.

Geçen aylarda Reşat Enis'in unutuluşuna, görmezden gelinişine dair düşünür, bu durumu anlamaya çalışırken Fethi Kardeş'in 28 Mayıs 1938 tarihinde, *Haber Akşam Postası*'nda çıkan bir yazısına tesadüf etmiştim. Şöyle diyordu Kardeş:

"Reşat Enis'i edebiyat muhitlerinden uzak kaldığı için ayıplayanlar, neşriyat hayatında alakasızlıkla karşılanışının sebebini kendisinden bahsettirmeye uğraşmayışında arayanlar var.

İşte yeni nesille dünkü nesli birbirinden ayıran düşünüş farkının en mühimi:

Dünküler, şöhretlerini yapmak için birbirlerini desteklemişler, mecmua ve gazete kapılarını aşındırmışlar, birbirlerine hulûs çakmışlardır.

Bugünkülerse, ayrı ayrı ve sessiz sedasız çalışmayı tercih ediyorlar."

Hayrettin Ziya'nın unutuluşu, daha doğrusu hiçbir zaman bilinmemiş oluşunu da aydınlatıyor sanırım bu alıntı.

Oysa, okuyunca göreceksiniz, bu cilt içinde yer alan *İnsan Artıkları* ve *Aşınmış Vicdanlar* başlıklı romanları, ahlaki, toplumsal tezleri, saptamaları ve tartıştırdıkları olgular açısından ele alındığında son derece değerli eserlerdir. *Aşınmış Vicdanlar* biraz cinsiyetçi bulunabilir ve bu yüzden eleştirilebilir. Haklı bir eleştiri olur bu. Hayrettin Ziya, bu romanında düşen kadın klişesini yeniden üretmiş, sırtını dayayabileceği bir erkeği olmayan kadınların düşmesine neredeyse kesin gözüyle bakmıştır. Aka Gündüz gibi yazarların da sıkça yeniden üretebileceği, kadını aşağı, kolay aldanabilir gören bir bakıştır bu.

Ancak iki romanda da gerek külhanbeyi ağzı, argo kullanımı, gerek dramatik kurgu oldukça başarılıdır. Hayrettin Ziya her ne kadar Trabzon'da yaşasa da iki romanını da İstanbul'da geçirir. Gece hayatı, parkları ve sokaklarıyla geçmiş zamanların İstanbul'unu ölümsüzleştirir.

Öyküleriyse romanlarından farklı olarak Anadolu'da geçer.

İstanbul merkezli edebiyatımızda Anadolu, köy edebiyatının popülerleşmesine kadar silik, olsa olsa bir dekor halinde varken şe-

hir şehir dolaşan Hayrettin Ziya'nın öykülerinde Anadolu'yu tüm boyutlarıyla görürüz. Özellikle *Karadeniz Hikâyeleri*'nde yayla yayla, köy köy, hatta dalga dalga Karadeniz vardır. Dahası bu öykülerde ileriki senelerde köy edebiyatımızın sıklıkla ele alacağı, âdeta klişeleşecek ağa-köylü çatışması, toprak yüzünden çıkan husumetler, kan davaları ve kaçakçılık gibi temalar işlenmektedir.

Yani yaşadığı ve yazdığı dönem içerisinde ne yazık ki kendisini var edememiş Hayrettin Ziya Taluy ve eserleri halen keşfedilmeyi beklemektedir. Geçen sene *Seven Bekler* başlığı altında *Dert Veren Pınar* ve *Karadeniz Hikâyeleri*'ni yayına hazırlamıştım. Bu sene de Ötüken Neşriyat sayesinde yazarın en sevdiğim, beğendiğim romanları *İnsan Artıkları* ve *Aşınmış Vicdanlar*'ı, bu isimleriyle bile dert edindikleri şeyi anlatma gücüne sahip romanları okuyucuyla buluşturuyorum. Darısı kalan eserlerin başına.

Bu minik sunuşu burada noktalarken sizi gazete ve dergi ciltleri arasında bulduğum, Hayrettin Ziya ve özellikle bu iki eserini tanıtan, tartışan -sonuncusu kendisi tarafından, savunma amaçlı kaleme alınmış- birkaç yazıyla baş başa bırakıyorum.

Aşınmış Vicdanlar ve *Dadaş Kız*[1]

Hayrettin Ziya imzası edebiyat muhitimiz için oldukça yabancı bir isimdir. Halbuki bu imza üzerinde iki sene önce intişar etmiş olan *İnsan Artıkları* isimli bir hikâye hakiki bir edebi kıymetten haber veriyor ve ciddi bir alakaya layık bulunuyordu.

Edebi çalışmaları daha ziyade vilayet çerçevesi içinde mahsur kalması yüzünden layık olduğu alaka ile karşılanmayan Bay Hayrettin Ziya, bu defa *Aşınmış Vicdanlar* ve *Dadaş Kız* isimli iki yeni roman neşretmiştir. İçtimai mevzuları, mahalli hususiyetleri muvaffakiyetle canlandıran bir üslupla tasvir eden bu romanlarda ince bir tahlil kabiliyetiyle iyi bir tahkiye birbirini muvaffakiyetle desteklemektedir. Bu güzel eserleri edebiyat meraklılarına tavsiye ederiz.

[1] *Ulus*, 28 Mayıs 1939.

Aşınmış Vicdanlar[2]
Turhan Tan

Bir ay kadar evvel elime geçen kitabı okumadan *Ulus* gazetesinin neşrettiği tenkidi bir fıkra gözüme ilişti. Ankaralı refikimiz eserin muharririni kendi okuyucularına şu cümle ile tanıtıyor. "Edebi çalışmaları daha ziyade vilayet çerçevesi içinde mahsur kalması yüzünden layık olduğu alaka ile karşılanamayan Bay Hayrettin Ziya!"

Ulus refikimiz, eseri tahlil ederken de şöyle diyor:

"İki sene önce intişar eden *İnsan Artıkları* isimli bir hikâye hakiki bir edebi kıymetten haber veriyor ve ciddi bir alakaya layık bulunuyordu."

Yüzüm, bu satırları okurken kızarır gibi oldu. Çünkü Türkiye'nin evvelki günkü, dünkü ve bugünkü edebiyatından, adları tanınmış ve tanınmamış ediplerimizin hayatından fırsat düştükçe bahsetmek hakkını kendinde bulan muharrirlerden biri de benim. Muhtelif devirlerin şairlerini, nâsirlerini ve ilk romandan son romana kadar çıkan eserleri okumuş ve hiç olmazsa duymuş olmak iddiasındayım. Halbuki Hayrettin Ziya adlı bir romancının var olduğundan ve bu zatın *Fatuş*, *İnsan Artıkları*, *Kahpenin Aşkı* adlı büyücek romanlar, *Dert Veren Pınar* ismi altında toplanmış birçok hikâyeler neşrettiğinden haberim yok. Daha hazini böyle bir haber taşıyan tek bir meslektaşa da bugüne kadar tesadüf etmeyişimdir. O halde biz çoğumuz gafil kişilermişiz de kendimizi bilmiyormuşuz.

İşte *Aşınmış Vicdanlar*'ı böyle bir hükmün hicabı altında okudum, yerli markası ile çıkarılmış eserlerin yüzde doksanından güzel buldum.

Hemen ilave edeyim ki bu güzellik eserin yüksek bir üslupla kaleme alınmasından, yahut içtimai ve felsefi tahlillerin seçkinliğinden ileri gelmiyor. Daha doğrusu o güzellik üslupta suniliğe temayül edilmemesinden ve tahkiyedeki selasetin tefelsüf ve tefennün imrenişleriyle hırpalanmamasından doğuyor.

Muharrir tam bir realisttir. Hadiseleri sadece kopya edip eserine geçirmiştir. Hayli güç olan bu ameliyeyi yaparken onun çirkin bir vakayı güzelleştirmeye, sanat düsturlarına yabancı telakkilere rüşvet vermeye ihtiyaç hissetmediği de apaçık görülmektedir. Benim eserde bulduğum yegâne kusur, tasvir olunan vakaların oriji-

[2] *Tan*, 30 Haziran 1939.

nal olmayışıdır. Bugün her yerde, her memlekette bir Necmi-Güzin-Refik-Sacide murabbaı vardır. Sıtkı tipinde insanlar da -hayli az olmakla beraber- yine mevcuttur. Fakat bu hal, romanın kıymetini küçültmez. Çünkü Güzin gibi kadınların sukutuna, Refik gibilerin şenaatine, Necmi ayarındaki ham ve kötü kimselerin hayatına her gün şahit oluyorsak da bu sahnelerin böyle canlı surette tasvir edildiğini pek seyrek görüyoruz. Onun için Hayrettin Ziya'yı gerçekten yüksek kabiliyetli bir muharrir ve *Aşınmış Vicdanları* da sevile sevile okunur bir roman olarak okuyucularıma takdim ediyorum.

Eser Necmi ve Güzin adlı bir karı-kocanın Sıtkı adında bir dostları ile işret sofrasında konuşmaları ile başlıyor. Necmi, karısından çok aşağı bir seviyede iken metres sahibidir.

Lakin metresi tam usta bir fahişedir. Ondan aldığı paraları belalısına yedirmektedir. Güzin, kocasının ihanetine vakıf. Bu vukufunu aile dostu Sıtkı'ya da sezdiriyor. Hatta ona karşı kuvvetli bir temayül beslemeye başlıyor. Sıtkı, kârı kadim ahlak düşüncelerine fazlaca bağlı. Bundan ötürü Güzin'in hissettirdiği zaaftan istifade etmek istemiyor. Bir eğlenti günü tanıştıkları Refik adlı zengince bir gencin Güzin'e komplimanlar yaptığını ve kadının bunları sükûnetle karşıladığını görünce elemleniyor, Avrupa'ya gidiyor. Refik ise pek beğendiği Güzin'in ardından ayrılmıyor. Onu -Sacide adlı bir kadının yardımı ile- eğlenceden eğlenceye götürüyor ve bir gece sarhoş edip sukut ettiriyor.

Sonra ne oluyor? Okuyucularımın bu cevabı romanda aramalarını dilerim.

Aşınmış Vicdanlar[3]

V.A.

Hayrettin Ziya, *Aşınmış Vicdanlar* isminde yeni bir eser verdi: Her şeyden evvel, onun, velut muhayyilesini ve çalışkan kalemini tebrik etmek, bize düşen bir vazifedir. Kıymetli yazıcımız, her eserinde daha olgun, daha hâkim bir şekilde karşımıza çıkıyor, istikbal de, büyük bir muharrir olarak, Türk edebiyat tarihinin değerli simaları arasına geçmesi ümidini bize duyuran muhterem edibin, aramızda bulunmakta olması, biz Trabzonlular için büyük bir övünme vesilesidir. Biz onu beğenerek okuyoruz. Aynı hissi kendisi de duymuş

[3] *Yeniyol*, 15 Mayıs 1939.

olacak ki, çok kısa fasılalarla neşrettiği roman ve hikâyeleri ile bize sık sık sürprizler yapmaktadır. Bundan memnunuz. Kendisinin de memnun olmasını gölgelendiren maddi bir kayıp var mı? Bilmiyorum. Mamafih manevi mükâfatlar karşısın da, maddi zararlara kıymet vermeyecek kadar olgundur diye tanıyoruz onu.

Esere geçelim.

Umumiyet itibarıyla güzel, selis bir üslûp ve büyük bir itinanın mahsulü olduğu ilk nazarda görülen *Aşınmış Vicdanlar*'ın, mevzuu mahalli ve yaşanılmış bir hayatı tasvir ediyor.

Namuslu ve faziletli bir kadının, yirminci asrın doğurduğu mütefessih, sosyete artığı, namus ve vicdan yoksulu insanlar tarafından nasıl düşürüldüğünü, avlandığını, mahvedildiğini bütün teferruatıyla görüyoruz. Muharririn tavsif ettiği gibi *Aşınmış Vicdanlar*'ın soysuzluğunu, iffet ve fazilet telakkilerini bütün çıplaklığı ve tafsilatıyla okuyoruz.

Muharrir, eserindeki şahısları, güzel ve hepsini de kendi muhitlerinden seçmiştir. Eserin bir numaralı kahramanı Güzin, esasında namuslu, orta halli bir ailenin kimsesiz kalmış, orta tahsilli, görgüsüz saf bir kızıdır. Kocası şişman Necmi, kafasıyla değil, adalesiyle yaşayan keyif ehli, ahlak düşkünü, nerede iş bulursa orada çalışan, muhtekir, ayyaş, terbiyesiz, cahil ve geniş mezhepli bir serseridir.

Sıtkı; hükûmetin kendisini Avrupa'ya tetkik seyahatine göndermesinden anlıyoruz ki yüksek tahsilli, temiz ahlaklı, zayıf iradeli, merhamet sahibi, hislerine mağlûp, kararsız ve sevimli bir gençtir.

Bir de Sacide var. Bu tamamen etten ve kemikten ibaret bir kadındır. Mahalle kızı, amele, metres, mama, bazen para, bazen de adale ihtirasıyla kucaktan kucağa gezen bir dişi artığı olarak karşımıza çıkıyor.

Eser, esas itibarıyla bu dört insanın hayatını kavramıştır. Diğer, bütün şahsiyetler âdeta bir figüran vaziyetindedirler. Şimdi romanı birkaç cümle ile hülasa edebiliriz.

Kocasının ihmal ve ahlaksızlıklarıma tahammül edemeyen Güzin, Necmi'nin arkadaşı Sıtkı ile tanışmış, sonra da onu sevmiştir.

Bir ara Sıtkı, Avrupa'ya gidiyor. Bu esnada Güzin'e göz koyan, ahlaksız ve sonradan görme bir zengin, Sacide vasıtasıyla Güzin'i kendisine metres yapıyor ve kocasından ayırmak için onun mahkemeye müracaatını hazırlıyor. Derken Sıtkı geliyor ve Güzin'i bu sefer onunla yaşar buluyoruz,

Sıtkı, sevgilisiyle evlenmek niyetindedir. Fakat Güzin'i, daktilo olarak çalıştığı idarehanenin patronu ve diğer ahlak düşkünü adamlarla alakaya davet ediyor. Zavallı kadın bir labirente düşmüştür. Kurtulmak isterken Sıtkı tarafından terk ediliyor. Bir ihtilas neticesi hapsedilen kocasından da hayır yoktur. En son melce manevi ölümün, ahlaksız patronunun kucağıdır.

Eser burada bitiyor.

Tekrar söyleyebiliriz ki, *Aşınmış Vicdanlar* iyi bir eserdir. Fakat sayın muharririn ufak tefek bazı ihmalleri var ki, insanı cidden eseflendiriyor.

Okuyucu, herhangi bir eserde karşısına çıkan meselelerin bütün inceliklerine vâkıf olmak ister.

Bir romanda ise esas fikir, şahıslara, onların hareket ve varlıklarına bağlanacağı için, okuyucuya, eserdeki şahısların içtimai mevkiini, derecesini, ruhi hâlini, düşüncelerini, karakterini, hülasa her şeyini teferruatıyla bildirmek, tanıtmak lazımdır. Hayrettin Ziya eserlerinde bu hususu biraz ihmal ediyor. *Aşınmış Vicdanlar*'da yaşatılan bütün insanlar birer kukla gibidir ve muharririn keyfine göre hareket etmektedirler. Onları tanıyamıyoruz. Muharrir bunu istemiyor. Şahsiyetlerine, sözlerine inanamıyoruz. Çünkü, birkaç yüzlü ve yalancıdırlar. Mesela Güzin'in mazisi, tahsil derecesi nedir? Necmi gibi ahlaksız bir adama varmasını hangi mecburiyet ve hâdise hazırlamıştır? Bunları net olarak bilemiyoruz. Hakikaten namuslu bir kadın mıdır? Muharrir eserin başında bizi temin ediyor. Fakat sonra… Sonra hiç… Güzin'i kendi ağzından bir fahişe olarak dinliyoruz. Muharrir yanılmış olabilir mi diyelim? Hayır. O yine Güzin namusludur diyor.

Namusunu her şeyden üstün tutan, onun için çarpışan kadın, sarhoşluğundan istifade ederek harimine giren bir adamı, ayıldıktan sonra nasıl karşılıyor bakınız.

''Nasıl olsa bir günah işlemişti; kendisini biraz daha vermekte ne mahzur vardı. Arzu içinde kıvranan vücudun ateşi gecekinden daha çok yakıyordu. Dudaklar daha kuvvetliydi. Refik -âşığı- bu ateşle yandı tutuştu."

Bu kadın elbette namuslu değil! Fakat biraz sonra muharrir onu kurtarmaya çalışıyor. Kadının hiçbir şeyden haberi yoktur!? İmkânsız demeyin, muharrir öyle istiyor.

Sıtkı da aynı tasasız, akılsız, kukla bir tip. Avrupa'ya gitmeden

evvel, namus ve fazileti her şeyden üstün tutan, arkadaşının karısına yan bakmayı ahlaksızlık telakki eden bu adamı, Avrupa dönüşünde Güzin'in âşığı olarak buluyoruz. Bunu tevil edebiliriz, fakat o ahlaken de düşmüştür.

"Güzin bakışlarını Sıtkı'nın yüzünde dolaştırıyordu.

'İzin verirsen bir şey soracağım.'

'İzin de ne demek?'

'Sana ihanet etmiş olsam, beni yine sever misin?'

'Bilmem.'

Güzin devam ediyor.

'Gittin gideli, başka erkeğin kollarında gün geçirdim. Ama isteyerek değil, zorla, tehditle ve nihayet kocamın beni evden kovması yüzünden. Sarhoş, parasını başka kadınlara yediren günde birçok adamın artığı kadınlarla yaşayan bir kocaya nasıl olsa ihanet edecektim. Taş değildim, melek değildim.'"

Namussuz olması için hiçbir cebir ve tazyike uğramadığını bildiğimiz ve taş değil, et, melek değil şeytan olduğunu söyleyen yalancı ve düşük kadının en saçma sualine faziletli Sıtkı'nın "Bilmem," gibi içinde kabul manası da mevcut bir kelimeyi söylemesi hayret uyandırıyor.

Hem bu Sıtkı kimdir, necidir? Necmi ile arkadaşlığı nereden ve ne derecededir? Bütün bunları da bilemiyoruz.

Zengin olduğunu anladığımız Sıtkı o kadar iradesiz bir insan ki, hayatını kazanmak için daktilo olan ve kocasından ayrı bulunan Güzin'e "Sana ben bakarım," diyemiyor. Dese, sevgilisi, ahlaksız patronların şirretliğinden, namussuzluğundan kurtulacak. Fakat Sıtkı, eser muharririnden bu yolda bir emir alamıyor.

Aksaray'da, tek kumrusu olan ve bir Abanoz evi gibi işleyen tuhaf bir bina var. Tek kadın, tek bina, belalı ve müşteriler... Bu biraz tuhaf.

Aşınmış Vicdanlar şimdikinden çok, hem de çok muvaffak bir eser olabilirdi. Eğer Hayrettin Ziya, eserindeki şahıslara seciye ve karakterlerini iyice aşılayabilmiş olsaydı.

Mevzu güzel, üslup çok güzel, fakat aktörler silik bir kukla gibi ne yaptıklarını, ne yapacaklarını bilmiyorlar. Eserde bir kör dövüşüdür gidiyor ve bu arada, eserin asıl idesi de tebarüz ettirilemiyor.

Bir nokta daha: Eserde, Aksaraylı kadının belalısı bir külhani şoför var. Romanda en canlı şahıs bu adamdır. En usta aktör odur. O

kadar ki hemen canlanıp karşımıza oturuveriyor. Hayrettin Ziya'nın diğer eserlerinde de aynı hususiyet göze çarpıyor. Mesela *İnsan Artıkları* argo hayatını en güzel canlandıran bir eserdir. Bütün bunlardan anlıyoruz ki muharrir argo hayatını etraflıca tetkik etmiştir. Halbuki Beyoğlu'nun mütefessih sosyete hayatına pek bigâne olduğunu, bunu ancak kulaktan duyma bir bilgiyle tasvire kalkıştığını *Aşınmış Vicdanlar*'da aşikâr olarak görüyoruz.

Hayrettin Ziya için, kafa olgunluğundan mahrumdur diye bir iddiada bulunan insan, hiç şüphe yok ki affedilmez bir küstahlık ve hata işlemiş olur. Fakat göz dolgunluğu biraz noksandır denirse -muhterem muharrir gücenmesin- bir hakikat ifade edilmiş olur.

Son söz: Hayrettin Ziya'dan çok şeyler bekliyoruz. Kendisine mahsus bir üslûp ve orijinalitesi olan bu yurt çocuğuna, edebiyat tarihimiz layık olduğu kıymeti vermekte elbette tereddüt etmeyecektir.

Hayrettin Ziya'yı *Aşınmış Vicdanlar*'ı takip edecek olan eserlerinde daha olgun ve dolgun bulmak ve daha büyük bir hayranlıkla görmek isteriz.

Aşınmış Vicdanlar: Tenkidi Tenkit[4]

Hayrettin Ziya

Dünya edebiyatçılarının müttefik bulundukları bir kaide vardır: Tenkidi kültürü yüksek olanlar yapar. Hatta eser sahibi olmayan kimsenin tenkit yapması doğru bile görülmez. Kendini tanımadığım ve en mahdut edebiyat alanında ismine rastlayamayacağımız bir zat V. A. (Vasfi adlı bir lise mezunuymuş) *Aşınmış Vicdanlar*'ı tenkide kalkışmış. Tenkidi mukaddes sayarım. Ama kaşığın sapını ortaya getirmek şartıyla.

Bu tenkide cevap yazmak benim için elbette lüzumsuz bir şeydir. Fakat cevap vermezsem bu mahdut muhitimizde kitabı okumayıp gazeteyi okuyanlar hakikaten onun tenkitlerinde isabet var zannederler de müşkül vaziyetler olur.

Her şeyden evvel şu cümleden bir şey anlayamadım.

"Kendisinin de memnun olmasını gölgelendiren maddi bir kayıp var mı? Bilmiyorum. Mamafih manevi mükâfatlar karşısınca maddi zararlara kıymet vermeyecek kadar olgundur diye tanıyoruz onu."

[4] *Yeniyol*, 19-22 Mayıs 1939.

Burada gizli bir mânâ var ama anlayamadım.

Aşınmış Vicdanlar, nazarımda çok ağır bir eserdir. İyidir demiyorum, bu had-na-şinaslık olur. Ağırdır diyorum. Münekkit hakikaten bu ağırlıkla ezilmiş, şaşırmıştır. O, yalnız roman okumuştur. Ben ise tez yaptım kanaatindeyim. "Asıl idesi tebarüz ettirilemiyor," diyor. İde dediği nedir? İdenin lügat manası fikirdir. Acaba romanın asıl fikri dediği nedir? Belki Romandan aradığımız gayeyi kast ediyor. Maksadı bu ise aşağıda izah edeceğim.

Münekkit henüz çok genç, binaenaleyh tecrübesizdir. Cesaretle diyebilirim ki kitabı çok acele ve zihninin karışık bir zamanında okumuştur. Kültürü tenkit yapmaya müsait değildir; şimdilik çokça okumalı ve ufak tefek yazılar yazarak işlemelidir.

Münekkit soğukkanlı olmalıdır; bir kadının saçlarına düşen beyazları cımbızla çekmesi gibi ince ve nazik bir iş yaptığını bilmelidir. Bir eserde her cümle, her kelime bilerek, düşünülerek yazılmıştır. Bunlardan birinin atlanması münekkidi müşkül mevkide bırakır. Fikir ve mütalaalarımı, aşağıdaki satırlar ispat edecektir.

Münekkit beni pek de çok methetmiştir. Romanı tahlil edemediğine, inceliklerine nüfuz eyleyemediğine göre bu methin esasa ve ruha müstenit olmadığı tabiidir. Bu itibarla kendisine teşekkür etmekle beraber bu methi üstüme almıyorum.

Tenkitlerinde biraz müstehziyane hareket etmiştir. Ortaya iyi veya kötü bir eser koyan insana tatlı kalemle hücum etmek de kabildi. Aylarca uğraşmış bir muharririn hürmet beklemek hakkıdır zannederim.

"Muharrirden böyle bir emir almayan," deneceği yerde muharrir bu ciheti ihmal etmiş denebilirdi.

Münekkide "kendilerini cidden eseflendiren bazı ihmallerin" keskin silah olmadığını madde madde arz ederken cidden esefleniyorum.

M. harfiyle münekkidin yazısını aynen alıyorum, C harfiyle cevabını kast ediyorum.

M. Aksaray'da tek kumrusu olan ve bir abanoz evi gibi işleyen tuhaf bir bina var. Tek kadın, tek bina, belalı ve müşteriler...

C. Münekkit böyle bir evin olmayacağı zannındadır. Ekmek peynir kadar çiğnenmiş bir hakikattir ki değil yalnız çapkınlık edenler, mahalle aralarında oturanlar bile bunun yüzlerce misaline rastlamıştır. Fuhşa ve hıfzı sıhhaya müteallik zabıta talimatnamelerinde

bu kısım evler için ayrı baplar vardır. Kaldı ki romanın Aksaray'daki evi hakikatte tam romandaki adres veçhile vardır. Bundan başka bu evin Abanoz evi gibi işlediğini yazmadık. 30. sayfadan aşağısı bir daha okunursa o eve iki erkeğin girdiği anlatılır.

M. Muharririn Beyoğlu'nun mütefessih sosyete hayatına pek bigâne olduğunu, bunu ancak kulaktan duyma bir bilgi ile tasvire kalkıştığı...

C. Beni tanıyanların bunu okurken güleceklerine şüphe etmem. Romanda Beyoğlu sosyetesine dair bir fıkra yoktur. Vaka İstanbul'da geçer. Sosyetenin manasını bilmiyorlarsa lügate bakmalarını rica ederim. Eğer 264üncü sayfadaki randevuevini ve Necmi'nin gittiği randevuevini kast ediyorlarsa ona sosyete denmez. Orada fazla tasvire sapmak da doğru olmazdı. Günkü esas sahnelerden değildir; talidir.

Bu cevaptan sonra kaydedelim, V. A.'nın tek başına fuhuş evi olup olmayacağını bilmeyecek kadar malumatsız olmasına rağmen Beyoğlu sosyetesini nasıl bildiğine hayret ederiz.

M. Sıtkı'yı Avrupa dönüşünde Güzin'in âşığı olarak buluyoruz.

C. Sıtkı, Avrupa'dan 216ıncı sayfada döner. Halbuki aşkı 50inci sayfada başlar. 80inci sayfada sevdiğini söyler. 216ıncı sayfaya tamam 166 sayfa evvel.

M. Eserdeki şahısların içtimai mevkiini, derecesini, ruhi halini, düşüncelerini, karakterini hülasa her şeyi teferruatıyla bildirmek, tanıtmak lazımdır. Hayrettin Ziya eserlerinde bu hususu biraz ihmal ediyor.

C. Kim bilir hangi kitaptan toplanmış kelimeler... Bunu yazan münekkit, hangi şahıstan ve hangi noksanlıktan bahsettiğim madde göstererek yazmalıydı. Buna apaçık demagoji derler. Ama V. A. kendi kendini pek âlâ cerh ediyor. Sözü ona bırakalım.

"Muharrir, eserlerindeki şahısları güzel ve hepsini de kendi muhitlerinden seçmiştir." Ve buradaki şahısları Güzin'i, Sıtkı'yı, Saciide'yi, Necmi'yi benden daha iyi tanıyarak mükemmel bir surette tasvir ediyor. Yazısının okunmasını rica ederim. İşte başka bir cümlesinden.

"Eser esas itibariyle bu dört insanın hayatını kavramıştır."

Kendi kendini körletme buna derler. Münekkit şuradan buradan edindiği kelime ve fikirleri birbirine ekleyince, başka başka film par-

çalarından mürekkep bir sinema şeridi gibi, böyle tezatlara düşeceğini tabii anlayamazdı.

M. Diğer bütün şahsiyetler (Dördünden gayrısı demek ister) adeta bir figüran vaziyetindir.

C. Bravo ! Tenkit değil metih bu. Okuyucuyu tiplere boğmamak için muharrir onun menfi gördüğü bu inceliği bile bile yapmıştır. Aksaraylı, Belalı, Nişanlı, Tıbbiyeli, Patron demiştir. Anlayamadığı bir sanat!

M. Kadının ihanetini itiraf etmesi üzerine… Namussuz olması için hiçbir cebir ve tazyike uğramadığını bildiğimiz.... Düşük kadının en saçma sualine faziletli Sıtkı'nın "Bilmem," gibi içinde kabul manası da mevcut bir kelimeyi söylemesi hayret uyandırıyor."

C. Romanın inceliklerinden biri şudur: Kocası tarafından maddeten ihmal edilen bir kadın başka erkeğe koşuyor. Biz bu hali "cebir ve tazyik" diye iddia ediyoruz. Acaba birçok defa tekrarladığımız bu fikri okumadılar mı?

Okumuşlar ama unutmuşlar. Çünkü tenkidin bir tarafında şöyle yazıyor.

"Kocasının ihmal ve ahlaksızlığına tahammül edemeyen Güzin." Münekkitlik hakikaten ince sanat değil mi?

Sıtkı "Bilmem," derken şaşkın ve müteredditti r, inanamıyor. Bu kelime 233. sayfadadır. Münekkit tek bir kelime üzerinde dururken yazının devamını niçin ihmal ediyor bilemem. Hele 234. sayfada "Sıtkı hayatında bu kadar acı inkisar hayaline uğramamıştı," diye başlayan satırlar kendilerinde uyanan şüpheden bir zerre bırakmayacak zannındayım.

M. Eserde bir kör dövüşüdür gidiyor ve bu arada eserin asıl idesi de tebarüz ettirilemiyor.

C. Çok umumi manalar ifade eden ve demagojiden ibaret bir cümle. Bunun cevabını münekkidin yazısından alayım.

"Namustu, faziletli bir kadının, yirminci asrın doğurduğu mütefessih, sosyete artığı, namus ve vicdan yoksulu insanlar tarafından nasıl düşürüldüğünü, avlandığını, mahvedildiğini bütün teferruatıyla görüyoruz. Muharririn tavsif ettiği gibi *Aşınmış Vicdanlar*'ın soysuzluğunu, iffet ve fazilet telakkilerini bütün çıplaklığı ve tafsilatıyla okuyoruz."

Başka bir kelime ilave etmeyeceğim.

M. Necmi muhtekir, ayyaş… bir serseridir.

C. Necmi tüccar değildir, memurdur. Memur muhtekir olamaz. Çünkü ihtikâr, bir metaı bazı sebep ve fırsatlardan istifade ederek normal piyasa fiyatından çok yüksek satmak diye tarif edilir. Acaba muhtelis mi diyeceklerdi?

M. Muharrir argo hayatını çok etraflı tetkik etmiştir.

C. Münekkit, nedense, her taraftaki görgümüzün noksanlığını söylerken külhanbeylik sahasındaki malumatımızı inkâr etmiyor. Fena bir telmih yapıyor diye üstümüze alınmamamız lazım. Fakat yaşayış tarzımıza nazaran herhalde bundan daha evvel içinde bilfiil bulunduğumuz hayat sahnelerindeki vukufumuzu da inkâr etmeseler yanılmış olmazlar. Bunu istitraten kaydettikten sonra asıl maksada geçelim. Argo hayatı denmez. Çünkü zannettikleri gibi argo külhanbeylik demek değildir. Argo lisan anlamında kullanılır. işte Kamus-ı Fransavi'den: "Argot-Fransa'da külhanbeyleri ve erbabı ceraim beyninde müstamel uydurma lisan." Demiyor muyuz tenkit kültür işidir diye.

M. Sıtkı aynı tasasız… Bir tip.

C. Tasasız deyince hatıra şüphesiz hissi kıt, etrafında olanlarla ilgilenme kudreti bulunmayan bir tip gelir. Sıtkı katiyen böyle değildir. Münekkit bile biliyor bunu. Yazısının başka tarafındaki fıkralar bunu gösterir. "Merhamet sahibi, hislerine mağlup..."

M. Zengin olduğunu anladığımız Sıtkı o kadar iradesiz bir insan ki hayatını kazanmak için daktilo olan ve kovasından ayrı bulunan Güzin'e sana ben bakarım diyemiyor. Dese, sevgilisi ahlaksız patronların şirretliğinden, namussuzluğundan kurtulacak. Fakat Sıtkı eser muharririnden bu yolda bir emir alamıyor.

C. 246. sayfanın 19 ve 20. ve hele 256. sayfanın 16. satırına lütfen insaf nazarlarını tevcih buyursunlar. 256. sayfadakini kep beraber okuyalım.

"Seni bu yüzden işinden çıkaracaksa bırak çıkarsın. Ben ne güne duruyorum. Etimden geldiği kadar yardım edebilirim elbette."

Muharrir, Sıtkı'ya böyle bir emir vermiştir. Ama, V.A. bunu okumadan atladıysa kabahat kimin?

M. Hem de Sıtkı kimdir, necidir? Necmi ile arkadaşlığı nereden ve ne derecededir? Bütün bunları bilemeyiz.

C. Bir muharrir her kahramanın sicilini arz etmez. Bunların içinde kariyi ilgilendirenler yazılır. Hangi romanda kahramanı çocukluğundan beri büyütüp gösterirler. Kahraman romandaki hal ve vazi-

yetiyle tasvir ve tarif edilir. Mamafih sözden de kaçmıyoruz. Lütfen dikkat buyururlarsa 120, 121 ve 122. sayfalarda Sıtkı'nın avukat olduğunu okurlar. Ama münekkidi bu sayfalardaki ilmi münakaşa sıktığı için burasını okumadan geçmiştir. Roman okuyanların birçoğu böyle yapar. 120. sayfanın 9. satırı Sıtkı'nın Necmi'yle mektep arkadaşı olduğunu yazar.

M. Hayrettin Ziya için kafa olgunluğundan mahrumdur diye bir iddiada bulunan insan hiç şüphe yok affedilemez bir küstahlık ve hata işlemiş olur. Fakat göz dolgunluğu biraz noksandır denirse muhterem muharrir gücenmesin.

C. Bir şey anlamadım. Ne kadar kitap karıştırdıysam da göz dolgunluğunun edebiyat alanında neyi ifade ettiğini öğrenemedim. Bu itibarla bir şey diyemeyeceğim. Yalnız sormak isterdim, kafa olgunluğu gibi sözlerin ne sebep ve manası vardır? Acaba bundan şüphesi olanlar mı var ? Herhalde tatlı cümleler değil.

M. Güzin'in mazisi, tahsil derecesi nedir? Necmi gibi ahlaksız bir adama varmasını hangi mecburiyet ve hadise yaratmıştır? Bunları net olarak bilemiyoruz.

C. Sorarım: Kaçta kaç romanda kahramanın diploma derecesi yazılır? Hem de ne lüzum var? Güzin'in ali tahsili olsaydı veyahut hiç okumamış bulunsaydı namus ve fazilet mefhumunu başka türlü mü anlayacaktı? Mazinin iyi veya bozuk alması V. A.'nın beklediği neticeyi değiştirecek miydi? İnsan yirmi yaşında evlenirken karısının otuz yaşına gelince ona ihanet edeceğini, yahut kadın kocaya varırken kocasının ileride ahlak sarsıntıları geçireceğini bilir mi ki evlenirken bazı mecburiyet ve hadiseler düşünelim.

Münekkidin bu satırlarından çıkardığımız netice, onun tecrübesizliği ve hayat hakkındaki fikirlerinin darlığıdır. İnsan, ahlaksız adama da varır, öyle olmasaydı ahlaksız kimseler ömürlerinin sonuna kadar bekâr kalırlardı. Meyhanelerden kalkmayan, erkeklere kadınlık yapan, para çalan, dolandırıcı, yalancı tanıtan milyonlarca erkekle evlenmiş kadınlar ne gibi mecburiyet ve hadiseler karşısındaydılar acaba? Ben *Fatuş* romanında bu noktaya biraz temas etmiştim.

M. *Aşınmış Vicdanlar*'daki bütün insanlar birer kukla gibidir ve muharririn keyfine göre hareket etmektedir. Şahsiyetlerine, sözlerine inanmıyoruz. Çünkü birkaç yüzlü ve yalancıdırlar. Güzin hakikatte namuslu bir kadın mıdır? Biraz sonra muharrir onu kurtarma-

ya çalışıyor. Kadının hiçbir şeyden haberi yoktur, imkânsız demeyin; muharrir öyle istiyor.

C. Tenkidin en çürük tarafını sona bıraktım. Münekkidin tenakuz ifade eden şu cümlesini tekrarlayalım.

"Mevzuu mahallidir ve yaşanılmış bir hayat tasvir ediyor."

Yine bravo! Bu sözde samimidirler. Güzin aynen yaşadı. Güzin hayatın çocuğudur. Ve Bay Vasfi! Hakir gördüğünüz Sıtkı da yaşıyor. Hem de tecrübeli bir şahsiyet olarak. Evet, kahramanlarımdan bazıları birkaç yüzlü ve yalancıdırlar. Ben de onu yazmak istemiştim. Romanı zemm mi etmek isliyorsunuz, yoksa meziyetten mi bahsediyorsunuz? Güzin namuslu muydu? Biz de bunu araştırdık. Ama her şeyden önce namus ne demektir? Romanı dikkatli okursanız biz bunu kendi gözümüzle tahlil ediyoruz. Sizin gibi düşündüğümüz yer oluyor (Mesela sayfa 247) fakat bunu kâfi görmüyoruz. Tezimiz, insanların yavaş yavaş düştükleri, doğarken mücrim doğan insanların muhitleri tesirinde değiştikleridir. Sizin ideal namus telakkinizin de üstüne çıktık. Namusun nispi bir mefhum olduğunu yazdık. Güzin'de sizin aradığınız tarzda namus ister olsun ister olmasın, romanımıza tesiri tali derecede kalır. Bir daha tekrarlayalım. Biz romanı et, kemik, his; hülasa insanın hayvanlık cihetleri üzerinde işledik.

Romanımız tezimizdir. Bu satırlara sığmaz. Tezimde noksan ve aykırılık görürseniz o münakaşaya değer. Zaten tez münakaşası olacağını tahmin ediyor ve bekliyoruz. Siz romanın asıl ruhunu daima ihmal ettiğiniz için bu sahada münakaşayı kesiyoruz. Yazım çok uzun oldu. Romanı okur da Sıtkı'yı, Mebrure'yi bir daha dinlerseniz beklediğiniz cevabı alırsınız. Roman düz bir tefrika romanı değildir. Fikirleri ihtiva ediyor. İdeal kahramanlar değil hakiki kahramanlar yaşatıyoruz. Bir idealist muharririn değil realist muharririn romanını okuyorsunuz.

Bu vesileyle romanın eğri veya doğru tezlerine nüfuz eden münekkitlerimizin tenkitlerine baş eğdiğimizi ve saygı beslediğimizi yazmak isterim.

İNSAN ARTIKLARI*

* Bu roman, 10 Mayıs-19 Haziran 1937 tarihleri arasında, 22 tefrika halinde, Trabzon'da, *Yeniyol* gazetesinde tefrika edilmiş ve aynı yıl gazetenin matbaası tarafından kitap olarak da basılmıştır. Ancak Hayrettin Ziya, romanın başına koydurduğu notta eserini on yıl kadar önce bir memleket gazetesinde tefrika ettirdiğini söylemektedir.

1

Caminin dış avlusunda koyun koyuna uyuyorlardı. En evvel uyanan büyüğü oldu. Çapaklı gözlerini günlerden beri su yüzü görmeyen parmaklarıyla ovaladı. Kendi kendine "Hey anasını," diyordu, "vakit, zenginlerin otomobili gibi alabildiğine gidiyor!"

Soğuktan donmuş ayaklarını ovuşturdu. Canı, kanı biraz yerine gelince küçüğüne bir tekme kondurdu.

"Hey, hışır oğlu hışır! Sonra Ahfeş'in keçisi gibi ağzını poyraza açacaksın... Üsküdar'da sabah oldu be! Bu ne uyku? Mortoyu çekmiş moruklar gibi gevşemişsin."

Ötekinde, derin uykuyu bir türlü terk edemeyenlerin hali vardı. Derinden derine mırıldandı.

"Ihhhh..."

"Hay hergele hay! Şimdi beyni balana bir yumruk eklersem görürsün ıhı mıhı!"

Yine hafif bir mırıltı. Sonra başını yavaş yavaş kaldırdı. Gözleri hâlâ açılmamıştı. Boynunu öne doğru kırdı ve bu vaziyette tekrar horlamaya başladı.

"Ulan dininden, imanından başlatırsın şimdi. Zıbarmana demek parmak kaldı. Bela olursa bu kadar sunturlusu olmaz. Hişt sana söylüyorum… Üsküdar'da sabah oldu be!"

Küçük, şişmiş göz kapaklarını zorla kaldırdı. Uykusuzluktan kanlanmış gözlerini ağabeysi Faik'e dikti. Bir şey söylemiyor, salak salak bakıyordu.

"Hayvan gibi bacağından sürümesem sabahı burada yapacaksın. Bu ne uyku? Tavuklar bile tüneğe çıkmadı. Haydi oğlum; karnım açlıktan ince saz çalıyor."

Küçük, hâlâ uykusunu silkip atamamıştı. Uzun tırnaklarıyla gerdanını, ensesini, yırtık ceketinin içinde bir sağa, bir sola kımıldanarak sırtını kaşıyordu.

"Karnın ne âlemde?"

Somurtmuş dudaklar arasından bir tek kelime fırladı.

"Bayılıyorum."

Bundan sonra bir hıçkırık tufanı.

Bedbaht olanların her zehri gözlerine toplanır da oradan birdenbire boşalır. Onun için, gözyaşlarında dili yakan acı bir tat vardır. İnsanlar, ağlayamasalar dertleri bir zehir olur da onları beklenilmedik bir zamanda birdenbire götürür.

"Haydi, doğrul bakalım."

İkisi de kalktı. Kollarını birbirinin omuzlarına attılar. Rüzgâr elbiselerinin yırtık yerlerinden giriyor, vücutlarını süratle dolaşıyordu. Perişan saçlı bir çift baş yan yana geldi.

"Nereye gidelim?"

"Nereye gidelim?"

Küçüğün öksürükle tıkanan sesi yükseldi.

"Cami kapısına gidelim. Şimdi namazdan çıkarlar. Belki birisi insaf eder."

"Haydi enayi! Kim kime verecek? Kim bilir onlar da Allah'tan ne istemek için camiye girdiler. Başka yolunu bulmalı!"

"Ne yolu olacak bunun?"

"Çalalım!"

"Deli misin, ne? Hırsızların, dünyanın en fena adamları olduğunu bilmiyor musun?"

"Karnımızı doyurmak için biraz ekmek aşırırsak hırsız mı oluruz?"

"Ya ne ya? Beş bin lira da bir, bir dilim kuru ekmek de!"

Sefalet insanı filozof yapar. Küçük, hırsızlığın kötü bir şey olduğunu büyük kardeşine bağıra bağıra anlatmak istiyordu.

Soğuktan donan dişlerini birbirine kilitlemeye çalışıyorlardı.

"Acınacak haldeyiz. Bak, kara bak bir kere. Avuç içi kadar. Dişlerin birbirine çarpa çarpa kökünden kırılacak. Ayakların nasıl? Ben yürüdüğümü anlamıyorum bile. Handiyse taşların üstüne yıkılıp kalacağım. Bakalım seni kim elinden tutup sobanın başına götürecek."

Küçük, donan ellerini hohluyordu. Zangırdayan çenesini zorla oynattı.

"Ne olursa olsun, öleceğimi bilsem namusumla ölürüm. Her koyun kendi bacağından asılırmış. Onlar istedikleri kadar taş yürekli olsunlar. Ben çalamam."

"Hay eşşoğlu eşek hay! Hâlâ budala budala söyleniyorsun."

Caminin merdivenlerini iniyorlardı. Kar, ıslık çalan fırtına ile boğuşuyordu. Sokaklarda gittikçe yükselen beyazlık, yerde siyah bir nokta bile bırakmamıştı. Yuvarlanmamak için ayaklarıyla merdivenleri yoklaya yoklaya indiler. Bastıkları yerde iki çift çıplak ayak izi kalıyordu.

"Dinle beni. Ben bir sergi biliyorum… Elini şöyle aralıktan uzattın mı bir şey buluverirsin."

"Çalamam."

"Gebertirim seni!"

"Namusumla ölürüm."

Büyüğün vücudunu ateş sardı. Biraz evvel zangırtıdan vücudunu sarsan dişleri şimdi hiddetinden titriyordu. Sıkılmış yumruğunu Emin'in kulak tozuna doğru bir savurdu. Emin "Ah," diyebildi. Sarsılmadı bile. Uzun bir soluk aldı. Ağabey ise hâlâ tepiniyordu. Sıktığı yumruğunu, tehdit edercesine havada salladı.

"Piçoğlu piç! Durduğun yerde zıbaracaksın. Ne hergelesin be! Ulan bu kadar da olur mu? Çalmayıp da ne halt edeceksin. Şeytan 'Çek ciğerlerini, al dışarıya,' diyor."

Emin, acıyı yeni yeni anlamaya başladı. Ağlayamazdı. Ağlarsa yumruğun arkası gelecekti, bunu iyi biliyordu.

Namaz bitmiş, cemaat yavaş yavaş dağılıyordu. Yakasını kaldıran, kasketini kulaklarına kadar indiren, atkısını boynuna sıkı sıkı saran dışarıya fırlıyordu. Bir köşeye büzüldüler. Karışık saçlarının arasına kar dolmuş, lime lime elbiseleri ıslanmıştı. Kar, sis gibi yerde kaynaşıyordu.

"Allah rızası için birkaç para."

Bir adam mırıldandı.

"Ulan eşek kadar adamsınız; çalışsanıza."

"Beyefendi… Çoluğunun çocuğunun başı için."

Bir ihtiyar kaşlarını çattı.

"Bak, kerataya bak. Senden dermansızım be! Kolun, kuvvetin yerinde."

"Beyim açız vallahi."

Kasketinin viziyerini[1] arkaya çevirmiş kısa boylu birisi, küfreder gibi söylendi.

"Kime yutturuyorsun?"

---

[1] Siperliğini.

Yalnız, tıknazca bir adamın savurduğu bir parayı aradılar. Karı elleriyle karmakarışık ettiler, bulamadılar.

Kimse kalmamıştı, müezzin kıpıyı kilitliyordu.

"Kalkın oradan! Hişt size söylüyorum. Ne arıyorsunuz? Kalkın hey! Kim bilir ne bozuk niyetiniz var... Tevekkeli değil camii şerifin banisi[2] pencerelere demirden parmaklık yaptırmış. Ne günlere kaldık. Camiden de hırsızlık! Allah'ın evinden de! Fesuphanallah."

Söylene söylene kayboldu. Yalnız kalmışlardı. Arada sırada uzaklardan kopup gelen bir otomobil ışığı bu iki zavallıyı meydana vuruyordu. O zaman, pejmürdeliklerini[3], karla örtülmüş yarı çıplak vücutlarını daha iyi görüyorlardı.

"Eee, şimdi?... Gördün mü, beğendin mi? Kime el uzattınsa ağzına geleni savurdu. Haydi; aşırmadan geçir bakalım geceyi!"

"Ne yapalım bilmem ki?"

"Çalalım!"

"Yapamam. Talihimiz bu! Babamı şehit ettiren, annemi aramızdan alan talih şimdi de bizi sokaklarda süründürüyor. Talih bu, ne yapalım? Ölsem de çalamam! Komşumuzun bahçesinden erik çaldım diye annemden ne kadar dayak yemiştim biliyor musun? Hocam, hırsızlığın en büyük kötülük olduğunu söylemişti."

Ağabeysinin ağzına, gözüne savurduğu küfürleri dinlemiyordu. Düşünceleri maziye doğru kaymıştı. Babasını, annesini, ak sakallı muallimini düşünüyordu,

Kar yine lapa lapa yağıyordu. Uzaklardan bozacıların karanlığı delerek gelen sesleri işitiliyordu. İki dakika evvelki düşüncelerini unuttu.

"Ağabey, boza nasıl şey?"

"Bilmem… Ben de küçükken bir daha babamla beraber içmiştim, işte o kadar. Ne tadını bilirim ne rengini."

"Zenginler şimdi ondan da içiyorlar ha?"

Pot kırmış gibi sözünü hemen değiştirdi.

"Talihimize küselim."

İkisi de susmuştu. Meydandaki ihtiyar ağaçları kırbaçlayan rüzgâr, karları yerden kaldırıp ufaklara sürüyor, köpeklerin uluması karanlığı ok gibi delerek geçiyordu.

"Ağabey, korkuyorum."

---

[2] Kurucusu.

[3] Eski püsküllüklerini, perişanlıklarını.

"Sus! Otur şurada! Karşıda bir ışık var. Şimdi gelirim ben. Bakalım bir şey apartabilir miyim?"

2

Parmaklarıyla saçlarını taradı, perçemlerini kıvırdı. İstediği vaziyette yatmadıklarını görünce parmaklarını dudaklarıyla ıslatarak üzerlerinde gezdirdi. Kırmızı boyalı bir çikolata kâğıdını dilinin ucunda nemlendirdikten sonra dudaklarını, yanaklarını boyadı. Dudaklarından saçlarına kadar yüzünün her yanı suni renklerle boyanmıştı. Pudraya benzer bir toz göz çukurlarının altında kat kat olmuş, burnunun yanlarında laciverte, kurşun rengine yakın bir renk husule gelmişti. Kırık bir ayna parçasını yüzüne kâh yaklaştırarak, kâh uzaklaştırarak tekrar tekrar bakıyordu. Kendisini o kadar beğeniyordu ki...

Sefaletin kızı soğuktan parmakları birleşmeyen elini hohladı, ısınsın diye koynuna soktu. Deminden beri tuvalete[4] dalmış da ellerinin donduğunun farkına bile varamamıştı. Boyadan sapsarı kesilmiş yanık saçlarını elleriyle sağdan sola bir daha yatırdıktan sonra etrafındaki eşyaya bir göz attı. Açık bırakılan yorganına tekme vurdu. Kirden, çarşafı görünmeyen yorgan top olup yuvarlandı. Kara bir maşrapayı ağzı kırık küpe daldırarak "Oooh," diyene kadar su içti. Dudaklarının kırmızısının bozulmamasına elinden geldiği kadar ihtimam ediyordu.[5]

Kulübenin kapısını açtığı zaman kar dinmişti. Yer bembeyaz, güneş açmıştı. Kar, basıldıkça tok bir ses çıkartıyordu.

Yangın yerinin bu namlı orta malı parmaklarının ucuna basa basa yürüyordu. Bu tuvaletle nereye gidiyordu? Muhakkak ya bir külhanbeyine ya da evsiz, barksız, sergisinin köşesinde geceleyen bir esnafın koynuna girecek! Belki de yeni bir av bulmak için sokağa çıktı. Güzel bir kadındı. Boyanmasa daha güzel görüneceğine hiç de şüphe yoktu. Lakin herkesin eline düşen bu kadınlar renklerini değiştirmezlerse para etmezler. Her gören "Evet, bu onlardandır," demeli.

Bir makinedir o. Aynı suretle boyanır, pis kulübesine giren misafirlerini aynı suretle kabul eder. Onlarla her zamanki gibi koyun

---

[4] Makyaja.

[5] Özen gösteriyordu.

AŞINMIŞ VİCDANLAR*

* Hayrettin Ziya, *Aşınmış Vicdanlar*, Trabzon: Yeni Yol Matbaası, 1938, 304 s.

1

Otomobil, Sultanahmet Parkı'nın sonundan sola kıvrıldı. Tekerlekler yokuş bir caddede, birbiri ardınca çukurlara giriyordu.

Sıtkı, askerliğini yaparken bindiği top arabasında, bir kolu yanındakinin kolunda, diğeri arabanın demir korkuluğundayken bile bu kadar sarsılmamıştı. Başını, otomobilin üstüne çarpmamak için eğmek mecburiyetinde kalıyordu.

Araba sağa, sonra yine sola saptı, bir yangın yerine çıktı. Sokaktakiler, sanki otomobil denilen makineyi yeni görüyorlardı, hayret ve tecessüsle[1] gözlerini açmışlardı. Ortada eşelenen küme küme tavuk, çığlıklar koparak birer tarafa dağıldı.

Otomobil yine sağa döndü, bir iki sokak daha geçtikten sonra eski bir evin kapısı önünde durdu. Makinenin soluklarını kesmesi, sokak boyundaki pencereleri harekete getirdi. Perde arkalarında fısıltılar başlamıştı.

Kapı vurmadan açıldı.

"Geç kaldınız."

"Biraz işim vardı da."

Genç bir kadın, eve nispetle pek büyük olan kapıyı güçlükle kapadı. Sıtkı karanlık, çimento döşeli bir taşlıktaydı. Duvarlardan rutubet kokusu fışkırıyordu. Bu eve hangi saatte geldiyse yine bu karanlığı delerek adım atmak mecburiyetinde kalmıştı.

"Necmi nerede?"

"Handiyse gelir."

"Vakit çok geçmedi mi?"

"Malum ya, biraz vücutludur, salına salına yürür."

Bir basamağı sağa, biri sola yatmış merdiveni gıcırdata gıcırdata

[1] Merakla.

yukarı çıktılar. Çıplak sofayı geçtiler, yarı çıplak bir odaya girdiler. Sıtkı saatlerdir yaya yürüyen yorgun bir adam gibi kendini pencerenin yanındaki kanepeye attı.

Genç kadın, ona doğru sokuldu.

"Hoş geldiniz."

"Hoş bulduk."

"Nasılsınız?"

"Teşekkür ederim."

Kadın, kahve pişirmek üzere dışarı çıktı. Sıtkı, odanın yarı çıplaklığıyla baş başa kalmıştı. Bir masa, konsola benzer bir dolap, üzerinde kenarı çatlak bir ayna, iki büyük kanepe, birkaç sandalye, duvarlarda aile resimlerini saran levhalar... Odanın en güzel yanı denize bakan iki penceresiydi. Deniz, akşamın siyah örtüsünü örtünmüş, derin bir uykudaymış gibi upuzun yatıyordu.

Sıtkı'nın denizden kurtulan bakışları odanın loşluğuna çevrildi. Kahvesi gelmişti.

"Teşekkür ederim."

Genç kadın, bugün tuvaletine her zamankinden fazla itina etmişti. İnce yüzünün mat esmerliğini tabiatın fırçası da bugün daha koyulaştırmış, parlak, siyah gözlerinin çekici kudreti çoğalmıştı. Bu duruşuyla bulanık bir sudan baş kaldıran taze bir çiçeğe benziyordu.

"Karanlık olmuş değil mi? Lambayı yakalım."

"Hayır, hayır. Biraz daha durabilir."

"Müsaade ederseniz, akşam yemeği için hazırlık yapayım."

"Rica ederim."

Karanlık biraz daha çökmüştü. Sıtkı, akşamın alacakaranlığında kendi yalnızlığını daha çok hisseder ve yalnızlığında daha iyi düşünürdü. Dirseklerini yine pencerenin kenarına dayadı, bakışlarını denizin dumanlaşan enginlerine saldı. *Zavallı kadın,* diye düşündü. *Zavallı… Ona acıyorum. Ona karşı böyle hisler beslememin sebebini de anlayamıyorum. Arkadaşımın karısı olduğu için mi? Fırsat düşkünlerinin, onu kocasının ellerinden bir gün kapacaklarından dolayı mı? Yoksa bir kadının daha düştüğünü görerek içim sızlayacağından mı? Düşen kadınlar hep böyle evlerde yaşıyorlardı, hepsinin böyle kadını anlamaz kocaları vardı. Onlar da bu kadın gibi namus ve faziletle süslüydüler. Bu süsleri, bi' gün fenalıkta mahir*[2] *bir el, apolet söker gibi söktü, kopardı.*

Sokak kapısı çalındı.

---

[2] Usta.

İki, üç dakika sonra Necmi burnundan soluk ala ala odaya girdi.

"Vay! Canım Sıtkı. Hoş geldin yahu!"

"Hoş bulduk kardeşim."

"Geç kaldım biraz."

"Zarar yok. Ben de şöyle denize bakarak gamlarımı dağıtmaya çalıştım."

"Adam sen de. Bizim Ahırkapı açıklarındaki deniz insan avutur mu? Burası çöp deryası. Kendini galiba Arnavutköy'de zannettin. Şöyle soğuk şişeyi de önüne koydun mu, gel keyfim gel. Ne cennet yerdir o Akıntı Burnu. Ama o günler de kalmadı ya. Ümmet için Kumkapı meyhaneleri, Bebek Bahçesi'ne döndü. Bir de cırtlak bir kadın koymuşlar oraya."

Aşağıya seslendi.

"Güzin!"

Karısının sesi derinden geldi.

"Geliyorum."

Sıtkı'ya döndü.

"Bizim karı yamandır azizim. Bakalım ne mezeler hazırlamış. Şöyle baş başa bir âlemi ab edelim. Hem kafayı dumanladıktan sonra sana anlatacaklarım da var."

Koca göbeğini hoplata hoplata güldü. Boyun bağını, yakasını koparırcasına çıkardı. Bilenmiş mermere benzeyen iri ensesi meydana çıktı. Ceketini duvardaki çivilerden birine astı. Düğmeleri çözülmüş yeleği, eğilince bir etek gibi sarkıyordu. Kollarını güreşecekmişçesine sıvadı.

"Şimdi sana bir masa hazırlayayım da gör."

Köşedeki masayı iki tarafından tutarak ortaya getirdi, kanatlarını açtı.

Güzin, kâğıda sarılı bir şişeyle içeri girdi.

"Ver, ver... Oh! Mübarek şeydir vesselam. Çabuk kadehleri, su… Sen de işini bitir, şöyle yanımıza geliver. Neler hazırladın?"

"Kabak kızartması."

"Enfes! Yoğurt var mı?"

"Aldım."

"Başka bir şey istemez. Mezenin âlâsını hazırlamışsın. Değil mi Sıtkı?"

Sıtkı, dalgın başını evet mânâsında salladı.

Güzin ayakta, kocasının sözünün bitmesini bekliyordu. Tavırla-

rında dövülmüş, ezilmiş bir hizmetçinin ezginliği vardı.

Necmi, şişenin tıpasını arkasından yumruklayarak çıkardı. Parmağıyla şişenin ağzındaki mumları temizledi ve onu, satrançta şahı büyük bir heyecanla ilerleten oyuncu tavrıyla ince tarafından tutarak masanın tam ortasına dikti. Üç kadeh, üç bardak, üç de çatalı şişeyi muhafaza edeceklermiş gibi etrafına dizdi. Bunları yaparken de kendi kendine söyleniyordu.

"Şimdi de ekmeği keseyim. Ha! Tuz da ister."

Karısı da mezeleri getirmişti.

"Tamam artık. Haydi, buyurun. Sen de hanım… Şu udun kulağını büküver bakalım."

Saatlerce susuz kalmış bir insan, bir pınar başında iki elini koyarak su içtikten sonra nasıl oh derse, Necmi de kadehi bir yudumda yuvarladıktan sonra uzun bir oh çekti.

"Akşamı iple çekiyorum vesselam. Bu hınzır akşama karar ölmüş hücreleri yenilemek için birebir geliyor. Ne o hanım? Sen kadehi yarım bırakmışsın galiba. Mızıkçılığın mânâsını anlayamıyorum."

"İçiyorum ya işte."

Udla taksim yapılıyordu. Necmi, sazın nerelerde dolaşacağı henüz anlaşılmadığı hâlde iri ellerini birbirinin üzerine çarpıyor, "Oh, oh," diye tekrarlıyordu. Güzin'in yüzünde gülümsemenin izleri yoktu. Derinden derine bir şey düşündüğü seziliyordu. Udunu özenerek çalmıyor, mızrabına dimağı[3] hâkim olmuyordu.

Necmi kadehi tekrar doldurdu.

"Prozit!"

Yalnız içti.

Sıtkı bir ona, bir de karısına bakıyordu. Karı koca arasında aşılmaz bir fark vardı.

Necmi birdenbire yerinden fırladı.

"Hanım… Aşağıda peynir var, değil mi?"

"Dolapta olacak."

"Durunuz, size sıcak bir meze yapayım."

Peçetesini koltuğunun altına sıkıştırdı. Ağır adımlarla dışarı çıktı. Güzin'le Sıtkı göz göze geldiler.

"Arkadaşınızı beğeniyor musunuz?"

"Bu akşam pek şen."

"Aksaray'a uğradığı günler böyle şen olur."

---

[3] Beyni.

"Aksaray'da işi ne?"

"Orada daha iyi eğlenir de."

Taksim'den birdenbire bir türküye geçti. Udunu göğsüne daha kuvvetli çekti. Başı düştü.

Necmi alnından buram buram terler aktığı hâlde geldi. Elleri boştu.

"Allah'ını seversen kalk, şunu sen yapıver. Beceremedim gitti."

Güzin udunu bıraktı. Bir şey söylemeden odadan çıktı.

Necmi, karısını bakışlarıyla kapıya kadar takip etti. Kapı kapanır kapanmaz bir kolunu Sıtkı'nın boynuna attı, bir elini onun dizine koydu.

"Dinle," dedi, "bir piliç yakaladım."

"Nerede?"

"Aksaray'da."

"Neresinde?"

"Sofular Yokuşu'ndan inerken solda bir bostan var."

"Yukarıdaki mi, aşağıdaki mi?"

"Yukarıdaki."

"Bildim."

"Karşısında eski bir konak var."

"Anladım."

"Onun bir odasında."

"Nasıl kadın?"

"Enfes!"

"Kimin nesi?"

"Bilmem."

"Bilmediğin şeye ne diye gidiyorsun?"

"Bana ne yahu? Kadın işte."

"Karın bilmiyor mu?"

"Nerden bilecek? Bırak şu aptalı."

Sıtkı acı acı gülümsedi.

"Yaptığın iş doğru değil. Kadın azap çekiyor."

"Aman sen de! Bir çiçekle yaz olur mu?"

"Kadına bu kadar azap verilmez. Çıra gibi birdenbire alevlenmeyen kadınlar daha tehlikelidir. İçine yığıp yığıp birdenbire parlarsa koca bir yangın çıkar."

Necmi, elini Sıtkı'nın dizine daha kuvvetle vurdu.

"Kadınların hepsi aptaldır yahu! Sıcak meze hikâyesini bile uy-